

Citation:

J. Zijlstra, Levensbericht M.W. Holtrop, in:
Jaarboek, 1990, Amsterdam, pp. 136-149

Marius Wilhelm Holtrop

Marius Wilhelm Holtrop

2 november 1902–1 april 1988

Marius Holtrop, de begaafde, de rusteloze, die zeldzame combinatie van scherp analytisch vernuft en artistiek temperament, wie was hij eigenlijk?

Het geslacht Holtrop stamt uit Westfalen. In de negentiende eeuw vinden wij de nakomelingen in het Groningse Westerkwartier, tot Marius' vader Jan Arends Holtrop die contreien verliet. Hij huwde in 1886 Elisabet Philippina (Betty) van Gelder. Marius Wilhelm was de jongste van hun vier kinderen. Hij huwde in 1926 Josina Juchter. Zij kregen drie kinderen. Zijn vrouw overleed in 1965. In 1966 hertrouwde hij met Cathy M. Peltenburg, die hem in 1986 ontviel.

Marius Holtrop groeide op in een artistiek gezin. Zijn vader en moeder speelden toneel. De moeder had als toneelspeelster een grote reputatie. Haar beeltenis, vervaardigd door de beeldhouwer August Falize, kreeg een plaats in de Amsterdamse Stadsschouwburg.¹ Het lijkt wel zeker dat hij zijn voortreffelijke hantering van de Nederlandse taal, altijd lenig en trefzeker – te meer opvallend omdat dit in het wereldje van de Nederlandse economen nogal zeldzaam is – van huis uit had meegekregen.

Na zijn schoolopleiding aan de Eerste Openbare Handelsschool in Amsterdam, behoorde hij tot de eerste ingeschrevenen aan de economische faculteit aan de Gemeente Universiteit te Amsterdam. In 1926 deed hij doctoraal examen. Dan komt in 1928 ineens dat indrukwekkende proefschrift: *De Omloopssnelheid van het Geld*. Van de aanvang af trok het grote – ook internationale belangstelling. F.A. Hayek nam het op in zijn 'Beiträge zur Geldtheorie' waarin ook het baanbrekende werk van J.G. Koopmans 'Zum Problem des neutralen Geldes' verscheen.² Die twee zouden elkaar nog vele malen ontmoeten, letterlijk en figuurlijk. Zij zijn belangrijke grondleggers van wat later de Nederlandse monetaire school is genoemd, waarop ik nog nader terugkom.

Het proefschrift is van een verrassende oorspronkelijkheid, te meer omdat een duidelijke school, een dominerend leermeester op het terrein van de monetaire theorie, niet aanwezig waren aan de nog zo prille economische faculteit. Het proefschrift mag een eigenhandige krachttoer worden genoemd

Wel zou men kunnen opmerken dat Prof. Th. Limperg Jr. toch een leermeester was die zéér duidelijk zijn stempel zette op zijn leerlingen, en met een groot doorzet-

¹ De vader was ook toneelspeler, maar als zodanig minder bekend. Hij was directeur en medeoprichter van de filmfabriek Hollandia te Haarlem. Daar produceerde hij films, die hij regiseerde en waarin hij vaak een hoofdrol speelde. Hij vertaalde ook toneelstukken en schreef enkele verhalenbundels.

² *Zum Problem des neutralen Geldes*, onder redactie van F.A. Hayek, Wenen 1933.

tingsvermogen zijn eigen school stichtte. Zeker, maar dit gold voor de bedrijfseconomie en niet voor de macro-economie waar de geldtheorie thuishoort. Holtrop is aan zijn invloed niet geheel ontsnapt. De conclusie van zijn proefschrift is, althans naar de woordkeus, zuiver Limpergiaans. De omloopssnelheid (beter gezegd de gebruiksfrequentie) van het geld, zijnde de verhouding tussen geldomzetten en kasvoorraad per huishouding, ofwel – voor de gehele economische kringloop – hun (gewogen) gemiddelde, wordt namelijk volgens Holtrop bepaald door de intensiteit van de vermogensaanwending, en dat is puur Limpergiaans. In zijn rede uitgesproken na het afscheidscollege van Prof.Dr. Th. Limperg Jr. op 18 november 1950 zegt hij dit: 'Als sociaal econoom wil ik bovendien getuigen van de grote betekenis die ik aan de studie in de bedrijfshuishoudkunde, zoals dit vak door U is, ik mag wel zeggen, geschapen, meen te moeten toekennen. Als persoonlijke ervaring mag ik U wel verklaren dat het mij eerst jaren na het schrijven van mijn proefschrift geheel duidelijk is geworden dat het slechts de toepassing van een bedrijfseconomische beschouwingswijze op een vraagstuk van geldtheoretischen aard is geweest, die het mij mogelijk heeft gemaakt daarin zulke nieuwe gedachten over de omloopssnelheid van het geld te ontwikkelen.'

Alles samengenomen, het is duidelijk dat de inspiratie niet kwam vanuit een gevestigde macro-economische traditie. Het liet zich in 1946 aanzien dat de begaafde jonge econoom zijn weg in het bedrijfsleven zou vinden. Zeker, hij heeft reeds toen gesolliciteerd bij de Nederlandsche Bank, maar geheel zonder succes; hij schijnt zelfs geen antwoord te hebben gekregen op zijn desbetreffende brief. In 1930 trad hij in dienst van Hoogovens, daarna van de verwante onderneming Mekog, tot hij in 1936 als vice-president van Shell Chemical naar San Francisco verhuisde. In 1939 keerde hij terug naar Hoogovens als directeur, beleefde daar de bezetting en zou – naar het zich liet aanzien – in het Nederlandse industriële bedrijfsleven definitief zijn plaats vinden. Maar het is heel anders gelopen.

Naast zijn werk bij Hoogovens werd Holtrop bekend als publicist, vooral op het monetaire terrein. In zoverre bleef hij zijn oude liefde trouw. Als lid van de Amsterdamse Economische Kring sprak hij over actuele problemen. Mij trof daarbij de voordracht over devaluatie die hij hield op 13 december 1934, waarover hij trouwens ook in het weekblad Economisch-Statistische Berichten publiceerde. De dwingende betoogtrant, die wij zo goed kennen uit de inleidingen tot de jaarverslagen van de Nederlandsche Bank, is hier reeds volledig aanwezig. Strak gecomponeerd, in punten geformuleerd, geen zin, ja geen woord teveel, bouwt hij het betoog op vanuit enkele definities, gevolgd door een glasheldere analyse, en dan onontkoombaar leidend tot conclusies waaraan geen ontsnappen mogelijk lijkt. Ook verder nam hij deel aan de strijd in Nederland rond dat devaluatievraagstuk. Enkele bezorgde economen deskundigen waren reeds in 1933 actief door zowel in 1933 als in 1934 een adres te richten tot Dr. Colijn, de minister-president om devaluatie van de gulden te bepleiten. Vervolgens richtten zij en anderen in 1934 de Nederlandsche Vereniging voor Waardevast Geld op. De president van de Nederlandsche Bank, Mr. L.J.A. Trip, achtte deze bezigheden ongewenst, en nog sterker, onbehoorlijk. Welnu, Dr. Holtrop werd in hetzelfde jaar bestuurslid van deze vereniging.³

³ Trip bleek dit in 1946, toen Holtrop hem opvolgde, nog niet vergeten te zijn. Tijdens een

Tijdens de bezetting werd hij als deskundige toegevoegd aan het comité, ingesteld door de Maatschappij voor Nijverheid en Handel, dat zich bezig zou houden met vraagstukken van het na-oorlogse financiële herstel. Andere deskundigen waren Prof.Mr. J.G. Koopmans en Drs. (later professor) S. Posthuma, toen directeur van de Nederlandsche Bank voor Zuid Afrika en later een van de directeuren van de Nederlandsche Bank.⁴

Het desbetreffende rapport heeft grote invloed gehad op het beleid van de befaamde minister van Financiën, Prof.Dr. P. Liefstinck. Merkwaardig, Holtrop, Koopmans, Posthuma, die alle drie kunnen worden gezien als grondleggers van de Nederlandse monetaire school, ontmoetten elkaar in de somberste jaren van de bezetting en hebben daarna ieder op eigen wijze tot de ontwikkeling van het monetaire denken in Nederland na 1945 bijgedragen. Zij troffen een minister van Financiën, die – na een hoogleraarschap in Rotterdam en een bijna even lang verblijf in Duitse concentratiekampen – de krachtige figuur bleek te zijn en geheel nieuwe en moderne wegen insloeg om het vaderland financieel weer op de been te helpen. Eén van de grootste verdiensten van Liefstinck is geweest, dat hij Holtrop heeft benoemd tot president van de Nederlandsche Bank na een kort heroptreden van Mr. Trip, die door de Duitsers was ontslagen. Liefstinck kende Holtrop van vòòr de oorlog. Toch was zo op het eerste gezicht de benoeming verrassend. De stap van directeur Hoogovens, één van onze grote industriële ondernemingen, naar de Nederlandsche Bank als president, was op zijn minst gezegd een novum. Andere namen zijn zeker, althans intern, genoemd. Zo was Mr. M.P.L. Steenberghe reeds tijdens de oorlog door de regering in ballingschap benaderd, en Liefstinck heeft stellig ook aan hem gedacht – waarschijnlijk met hem daarover gesproken – maar toch aan Holtrop de voorkeur gegeven. Liefstinck zei mij nog zeer onlangs: ‘Holtrop was mijn keuze op grond van zijn bekwaamheden en zijn karakter. Hij was een voorname geest.’ Ernst Heldring – die scherpe waarnemer – had een gesprek met Holtrop vòòr diens benoeming. Ik citeer uit zijn Herinneringen en dagboek ‘Trip zal weldra door Holtrop opgevolgd worden. Deze was eenige dagen geleden bij mij om mijn advies te vragen. Ik heb hem dit in gunstigen zin gegeven, aangezien ik hem voor zeer bekwaam, strikt eerlijk en vol belangstelling voor financiële problemen aanzie. Hij is misschien iets te zeer theoreticus, maar heeft ettelijke jaren praktijk in Amerika bij de Shell Union en later bij de Hoogovens achter den rug. Hij is een veel betere kandidaat dan Steenberghe die men eerst gevraagd heeft. Hij behoort tot de voorstanders van een cheap money policy, die ik op den duur gevaarlijk acht, maar hij is een gematigd ordenaar en daar wij nu eenmaal in dat schuitje zitten acht ik Holtrop onder de voorstanders een der meest acceptabelen, ook wegens zijn prettige karakter. Het betekent tevens dat Liefstinck niet aan extreme dingen denkt. Over eenige jaren komt de liberale economie

gesprek met zijn pas benoemde opvolger liet hij dit duidelijk blijken. Dat Holtrop van de Hoogovens kwam en ook nog socialist was, bleek hem evenmin vrolijk te hebben gestemd.

⁴ Commissie, ingesteld door de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, met als voorzitter Prof. G.A.P. Weyer. Secretaris was Drs. G.A. Kessler, later Prof.Dr. G.A. Kessler, directeur van de Nederlandsche Bank.

weer aan den slag, maar voor dat dit zoover is zullen wij wellicht door donkere diepten moeten.⁵

Dit is voorwaar een intrigerende tekening. Het zegt iets over de politieke oriëntatie van de nieuwe president. Men heeft destijds wel gedacht en gezegd dat Holtrop zich politiek onder dak voelde bij de Partij van de Arbeid. (Naar eigen zeggen is hij echter nooit lid van die partij geweest.) Hij heeft in ieder geval nimmer duidelijk een politieke voorkeur laten blijken, en voor zover ik heb kunnen waarnemen is hij in de loop der jaren zeker niet dichterbij het socialisme gekomen. In één van zijn niet zo talrijke speelse buien zei hij mij een keer: 'Als president van de Nederlandsche Bank moet je je politieke gunsten enigszins rechtvaardig spreiden. Ik heb in ieder geval twee keer op jou gestemd.

Maar nu onderging zijn leven een ingrijpende wijziging. Tot 1946 was hij in kleine kring bekend als scherpzinnig en daadkrachtig, maar niet meer dan dat. De buitenwereld kende hem niet. Maar op 2 april 1946 was het zover. Bij Koninklijk Besluit no. 73 werd Dr. M.W. Holtrop benoemd tot president van de Nederlandsche Bank. Het heeft niet lang geduurd voor Nederland beseftte dat er een zeer bijzondere persoonlijkheid aan de Turfmarkt zetelde. Snel, imponerend en onuitwisbaar zette hij zijn stempel op het monetaire beleid van ons land. Holtrop wordt de Bank en de Bank wordt Holtrop.

Laat mij thans trachten dit iets systematischer uiteen te zetten.

Het beeld is vertrouwd en mede daardoor misschien enigszins versleten, de ellips met twee brandpunten. Maar het is hier zo toepasselijk, dat ik mij veroorloof het in dit gezelschap toch te gebruiken. In de ellips van zijn leven en werk zijn de twee brandpunten, de monetaire theorie en het monetaire beleid. Of als men wil, analyse en toepassing. Zij bepalen de reikwijdte en de spankracht van zijn levenswerk.

Ik zou ter inleiding twee meer algemene opmerkingen willen maken. De verhouding tussen theorie en praktijk is in de economische wetenschap steeds een veld vol spanningen geweest. Pure theoretici lopen het gevaar het zicht op de werkelijkheid te verliezen, een werkelijkheid die even veelvoudig als weerbarstig is. Het gaat om het handelen van mensen op het economische vlak van hun bestaan. Weliswaar is dit een formulering die zelf weer vol problemen zit, maar dat is niet ons onderwerp van vandaag. Aan de andere kant vinden wij de beoefenaren van de praktijk, dikwijls belichaamd in beleidsmakers op belangrijke posten, die riskeren verstrikt te raken in een veelheid van concrete deelproblemen. De algemene lijnen worden dan licht uit het oog verloren, door de bomen wordt het bos niet meer gezien, met tijdgebrek en overbelasting als extra complicaties. Daarbij komt – en dat is mijn tweede opmerking – dat de monetaire problemen, zowel theoretisch als praktisch geheel eigensoortige complicaties opleveren. Zij hebben vanouds de economen geboeid. De aanhangers van het Banking Principle versus die van de Currency Theory, bestreden elkaar in de eerste helft van de 19de eeuw op een essentieel punt dat Holtrop voortdurend heeft bezig gehouden. Moet de geldhoeveelheid worden gezien als – mathematisch gesproken – een onafhankelijke variabele in het systeem, of met andere woorden kan en moet zij als beleidsinstrument worden gehanteerd, of dient zij

⁵ Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring, 1871–1954, uitgegeven door Dr. Joh. de Vries. Uitgave van het Nederlands Historisch Genootschap, Utrecht 1970, pagina 1479.

zich als afhankelijke variabele te richten naar de behoeften van het economische en financiële verkeer? In dit laatste geval kan zij niet als beleidsinstrument worden beschouwd en gehanteerd. Tot op vandaag speelt deze tegenstelling een grote rol in monetaire theorie en beleid (ik noem namen als Keynes en Friedman). In dit opzicht is dus enerzijds niet veel nieuws aan de orde, maar blijkt het anderszins nog steeds een zeer wezenlijk probleem te zijn.

Hiermede is ons terrein afgebakend als wij Holtrop's werk willen evalueren. Een analytisch econoom, die een sieraad voor de wetenschap zou zijn geweest, had zijn loopbaan hem naar een van onze universitaire instellingen gevoerd, alsmede een indrukwekkend practicus op een uiterst belangrijke plaats in de samenleving, zo staat hij voor ons als wij zijn persoon en zijn werk schetsen, met name na zijn ambtsaanvaarding in 1946. Van zijn wetenschappelijke reputatie getuigt ook het aan hem toegekende eredoctoraat in de economische wetenschappen aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam op 8 november 1963, nadat hij reeds in 1950 Akademielid was geworden.

Holtrop heeft zijn standpunt in de hiervóór genoemde zo fundamentele kwesties vele malen onder woorden gebracht. Ik citeer uit zijn voordracht voor onze Akademie op 14 september 1970, dus na zijn aftreden bij de Nederlandsche Bank: 'De opvattingen van de Nederlandsche Bank over doeleinden en middelen van de monetaire politiek zijn, sedert schrijver dezes in 1946 het presidentschap aanvaardde, altijd gebaseerd geweest op een kwantiteitstheoretische – men zou nu kunnen zeggen: monetaristische – gedachtengang. Grondslag was de werkhypothese dat verandering van de geldhoeveelheid, *ceteris paribus*, tot verandering van de omvang van het nominale nationale inkomen moet leiden en dat, omgekeerd, verandering van de nominale omvang van het nationale inkomen verandering van de geldhoeveelheid tot voorwaarde heeft. Zo ook, dat verandering in de geldhoeveelheid in beginsel beheersbaar is door de monetaire autoriteiten, dat wil zeggen overheid en centrale bank in onderlinge samenwerking, en dat dus uit dien hoofde zinvol gesproken kan worden van een verantwoordelijkheid van de monetaire autoriteiten voor de veranderingen in de omvang van het nominale nationale inkomen.'⁶ Ik voeg hieraan toe dat het bij die variaties in het nominale nationale inkomen uiteindelijk gaat om de prijscomponent daarin. De kwantiteitstheorie is een geldwaardetheorie.

Deze beschouwingen zijn geworteld in een zeer fundamentele theoretische gedachtengang. Enkele belangrijke elementen daaruit zou ik even willen noemen. J.G. Koopmans, die zeer diepgaande beschouwingen aan de monetaire theorie heeft gewijd, en waarop Holtrop voortbouwt, stelt dat monetaire verstoringen optreden wanneer de economische kringloop van produktie en afzet wordt beïnvloed door specifiek monetaire factoren, verstoringen die in een geldloze maatschappij logischerwijze niet kunnen optreden. Wanneer er door overmatige geldschepping geld aan de kringloop wordt toegevoegd dat niet stamt uit de produktie van goederen en diensten, ontstaat er een, wat Koopmans in navolging van Neisser noemt, reine Nachfrage: een inflatoire verstoring. Wanneer geld aan de circulatie wordt onttrokken is er een reiner Nachfrageausfall, een deflatoire verstoring. Overeenkomstige

⁶ *Over de doeltreffendheid van de Nederlandse monetaire politiek, 1954–1969*. Voordracht Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 1970.

verstoringen doen zich voor als mensen geld achterhouden en niet doorgeven aan de economische kringloop, of wanneer zij geld dat zij aldus hadden verzameld later weer in circulatie brengen. De literatuur pleegt hier te spreken van oppotten en ont-potten, respectievelijk van variaties in de omloopssnelheid of als men wil van de ge-bruiksfrequentie van het geld. Deze bronnen van verstoringen, ook wel monetaire impulsen genoemd, zijn van groot belang als aanknopingspunten voor het te voeren beleid. Ideaal is dat deze verstoringen niet optreden, alsdan heeft het geld geen in-vloed op de reële economische processen, op de Wirtschaftsablauf. Er is sprake van een ongestoord beloop van het economische proces. Welnu verstoringen, daar moet iets aan te doen zijn. De geldhoeveelheid moet worden beheerst door de monetaire autoriteiten. De elasticiteit van de omloopssnelheid van het geld is daarbij wel een lastig vraagstuk maar dit zijn – zo neemt men aan – schommelingen rond een trend-matige stabiliteit en bovendien is er een minimum aan kasvoorraden – en dus aan hun som, dat is de totale geldhoeveelheid – dat men altijd zal willen aanhouden. Een belangrijke vernieuwing door Holtrop daarbij aangebracht is geweest, een operationeel hanteerbare definitie van de geldhoeveelheid. Vooral zijn introductie van het begrip secundaire liquiditeiten was hierbij van doorslaggevend belang. Het gaat hier om activa die, weliswaar niet geld zijnde, toch op korte termijn en zonder kosten in geld kunnen worden omgezet. Door de overheid uitgegeven korter lopend schat-kistpapier is hiervan een belangrijk voorbeeld; een deel van de termijndeposito's be-hoort eveneens tot deze categorie.

Dit betrekkelijk eenvoudige beeld wordt bij zijn uitwerking natuurlijk ingewik-keld. Het vraagt om formalisering van de essentiële betrekkingen tussen de verschil-lende grootheden. Wij vinden een volledige uitwerking in Holtrop's Helsingör-voor-dracht van 1959.⁷ Deze uitwerking is voorafgegaan door de bijzonder fraaie pole-miek die tussen een aantal Nederlandse economen heeft plaatsgevonden naar aanlei-ding van het jaarverslag van de Nederlandsche Bank over 1953. Holtrop discussieerde daarover in het weekblad Economisch-Statistische Berichten met Tinbergen, Koopmans en Witteveen.⁸ Maar hoe gecompliceerd ook, de boodschap is helder en eenvoudig. De geldhoeveelheid is beheersbaar en moet worden beheerst. Zij is in de volkshuishouding een gewichtig beleidsinstrument naast andere, zoals begrotings-beleid, loon- en prijsbeleid. Deze analyse leidt tot een taak voor de monetaire autori-teiten, die ter beheersing van die geldhoeveelheid met hun maatregelen moeten aan-knopen bij die sectoren welke voor de monetaire ontsporingen verantwoordelijk kunnen worden geacht. Zo worden van lieverlede de bouwstenen aangedragen voor theorie en praktijk, voor analyse en beleid. Aldus leren wij Holtrop kennen als een van de belangrijkste representanten van de Nederlandse monetaire school en als een voornaam beleidsmaker in een zeer gewichtige periode uit de geschiedenis van de Nederlandse volkshuishouding.

⁷ De relatieve verantwoordelijkheid van overheid en centrale bank voor de beheersing van in-flatie. Conferentie georganiseerd door de International Economic Association te Helsingör, september 1959.

⁸ Samengevat in H.C. Bos, *A discussion on methods of monetary analysis and norms for monetary policy*, Netherlands Economic Institute, Rotterdam 1956.

Dit betekent dat ik thans Uw aandacht wil vragen voor Holtrop's functioneren als president van die unieke instelling, de Nederlandsche Bank. In het voorgaande liggen reeds belangrijke ingrediënten voor een zodanige beschouwing opgesloten. Via de theoretische analyse kwam Holtrop tot een concept van de monetaire politiek, waarin de monetaire problematiek een zelfstandige betekenis kreeg. 'Money matters'; geld kan verstoren. De oorzaken van zulke verstoringen dienen te worden herkend en gelokaliseerd; dat wil zeggen, de verantwoordelijken voor zulke verstoringen moeten worden gezocht om aldus aanknopingspunten te vinden voor een door de monetaire autoriteiten te voeren beleid. In de praktijk betekent dit vooral dat het geldscheppend bankwezen te maken kan krijgen met maatregelen, wanneer door overmatige kredietverlening aan de particuliere sector een inflatoire impuls op de reële economie zou gaan inwerken. Overmatige investeringsdrift van het bedrijfsleven, consumptieve overdaad bij de gezinshuishoudingen; zij zijn veelal de motoren achter zulk een overmatige kredietverlening. Ten aanzien van de overheid ligt dit ingewikkelder en dat brengt ons bij de kern van dit gedeelte van mijn betoog. Immers de overheid zelf is op het gebied van monetaire verstoringen niet altijd brandschoon. Maar hoe zit het dan met de monetaire autoriteiten die eventueel zouden moeten optreden. Daarmee ligt de delicate kwestie van de verhouding regering – centrale bank, in de praktijk veelal de minister van Financiën en de president van de centrale bank, op tafel. Het is niet verwonderlijk dat voor dit vraagstuk, te weten, het bepalen van de mate van onafhankelijkheid van de centrale bank tegenover de regering, verschillende oplossingen denkbaar zijn en in de praktijk ook kunnen worden waargenomen. Er zijn twee uitersten denkbaar, te weten, enerzijds een centrale bank die volstrekt onafhankelijk is van de regering (Zwitserland benadert dit), en anderzijds een centrale bank die in feite functioneert als een – zij het zeer belangrijke – afdeling van het departement van Financiën. De presidenten van zulke instellingen kunnen wel spreken maar niet handelen, een tikje cru gezegd, zij kunnen wel blaffen maar niet bijten. De hoffelijkheid verbiedt mij van dit laatste geval voorbeelden te geven. Daar tussenin zijn er centrale banken, zoals in Duitsland, Nederland en ook het Amerikaanse Federal Reserve System, die een zeer belangrijke positie hebben maar – zij het op vrij grote afstand – toch uiteindelijk in conflict zouden kunnen komen met de hoofdlijnen van het regeringsbeleid. In de Bankwet van 1948 is deze zaak in Nederland zeer principieel geregeld. De Bank krijgt als een eigen zelfstandige verantwoordelijkheid toebedeeld, de zorg en handhaving van de waardevastheid van het geld. (Het staat in de wet iets ingewikkelder, maar daarover hoeven wij ons hier niet het hoofd te breken.) Alleen als de regering van oordeel zou zijn – in feite de minister van Financiën – dat het beleid van de Bank niet in overeenstemming is met háár beleid, kan zij de Bank een aanwijzing geven. Dan komt er een procedure op gang waarin ook het parlement kan meespelen. Maar als de regering insisteert moet de bankdirectie buigen of gaan. Ik sla terwille van de beknoptheid hier enkele complicaties over, met name die welke betrekking hebben op de verhouding binnen de directie van de Bank, namelijk tussen de president en zijn collega's, in zulk een verondersteld conflict met de regering.

Het is van meet af een grondgedachte van de wet geweest dat dit aanwijzingsrecht slechts in uitzonderlijke gevallen zal mogen worden toegepast. Minister Lieftinck heeft dit destijds bij de kamerbehandeling uitdrukkelijk gesteld.

Is het de grote verdienste van Lieftinck geweest Holtrop te hebben benoemd in 1946; het is hun beider en gezamenlijke verdienste de wet zo te hebben toegepast dat de zelfstandigheid van de Bank tot volle wasdom kon komen, zonder wezenlijk conflict met het regeringsbeleid, zodat toepassing van de eerder bedoelde conflict-procedure achterwege kon blijven en tot dusverre achterwege is gebleven. Ik aarzel niet om het te zeggen, dat dit geschiedde mede dankzij de in de eerste periode gelegde fundamenten.

Hier komt Holtrop met de volle kracht van zijn persoonlijkheid tot zijn recht. De bankwet bepaalt een formeel zeer duidelijk kader, maar het functioneren hangt af van personen, in dit geval de minister van Financiën en de president van de centrale bank; van de kracht van hun overtuiging, en hun bereidheid naar elkaars redelijke argumenten te luisteren. De monetaire filosofie van Holtrop past wonderwel in de taakomschrijving van de bankwet. De daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheid heeft hij ten volle waargemaakt. De opvolgende ministers van Financiën waren het ten aanzien van fundamentele, monetaire inzichten met Holtrop eens, want anders zou een conflict onherroepelijk zijn gekomen. Ik heb een minister-president mee-gemaakt, die op het standpunt stond dat de geldhoeveelheid niet moest worden beheerst maar zoals hij het uitdrukte zou moeten 'meegeven', dat wil zeggen met het door de politiek bepaalde beleid. Wanneer deze inzichten door zijn minister van Financiën zouden zijn ingedeeld was een conflict met de Bank onvermijdelijk geweest. Klaarblijkelijk – en gelukkig – was dit niet het geval.

Over de taak en de verantwoordelijkheid van de Nederlandsche Bank is veel geschreven. Holtrop zelf heeft de beeldspraak gebruikt van de loods op het schip. Hij is geen kapitein, hij is niet de reder, maar het is verstandig wanneer de kapitein een loods aan boord heeft als gevaarlijke zandbanken of andere obstakels dreigen. Het is interessant dat Holtrop toen hij zijn ambt aanvaardde, bij het afscheid van de Hoogovens, een iets voorzichtiger, ik zou haast zeggen een aarzelender uitdrukking gebruikte: 'Het is niet de Nederlandsche Bank die het laatste woord heeft over de waardevastheid van het Nederlandse geld, zij heeft vaak slechts een adviserende stem.' Ik denk dat de versterking van de formulering, die in de beeldspraak van de loods is neergelegd, voortvloeit uit de langjarige praktijk die hij inmiddels achter de rug had. Als U mij een kleine uitweiding veroorlooft dan zou ik nog een stapje verder willen gaan. De waardevastheid van het geld moet worden gehandhaafd door een onafhankelijke instantie (de centrale bank), zoals het recht moet worden gehandhaafd door een onafhankelijke rechterlijke macht. De analogie is weliswaar niet perfect, maar Holtrop voelde ervoor, zoals hij mij eens zei. Het komt mij voor dat de Duitse wetgeving nopens de nationale bank deze gedachte weergeeft, waar het geven van een aanwijzing door de regering met zoveel woorden wordt uitgesloten.

De tijd staat mij niet toe uitvoerig in te gaan op het functioneren van Holtrop binnen de Bank. Laat ik zeggen dat nog heden ten dage alleen met het allergrootste respect over hem wordt gesproken. Zijn gezag ten opzichte van het Nederlandse bankwezen, dat één en ander maal te maken kreeg met niet altijd aangename maatregelen van de zijde van de Nederlandsche Bank, achtte men in feite onaantastbaar. Op gezag van één van de meest vooraanstaande bankiers uit die dagen kan ik zeggen, veelal was zijn woord wet, ook in gevallen waarin hij niet met bevoegdheden kon dwingen.

Toen Dr. Holtrop in 1946 benoemd werd tot president van de Nederlandsche Bank, trad hij vrijwel tegelijkertijd toe tot de Raad van beheer van de Bank voor Internationale Betalingen in Basel. Deze bank is een financiële instelling, die als hoofdtaak heeft het verzorgen van de na de eerste wereldoorlog aan de overwonnen landen opgelegde herstelbetalingen. Zoals men weet is daarvan niet al te veel terechtgekomen. De bank heeft zich gaandeweg wél ontwikkeld tot een soort centrale bank voor centrale banken, die grote bedragen aan valutareserves voor die banken beheert en tegelijkertijd een belangrijk centrum van internationaal monetair overleg geworden is. De bank heeft een relatief beperkt aantal aandeelhouders. De Raad van beheer wordt gevormd door de zogenaamde founding fathers, dat zijn de grote landen die bij de eerste wereldoorlog waren betrokken en als een van de overwinnaars ook België. Zij hebben twee leden in de raad. Van meet af hebben zij drie landen uitgenodigd in de raad zitting te nemen, te weten Nederland, Zwitserland en Zweden, ieder met één lid. Zij moeten per drie jaar worden gekozen respectievelijk herkozen. Na twaalf jaar lidmaatschap werd Holtrop in 1958 voorzitter van de raad en president van de bank. Hij bleef dit ononderbroken tot 1967. In het fraai verzorgde boekwerk dat ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de bank werd uitgegeven, vinden wij een interview met Holtrop en ik citeer daaruit het volgende: 'It was against this background that I joined the Board of the BIS, with a keen interest in and a theoretical knowledge of monetary affairs, but with no practical banking experience whatever. No wonder, therefore, that the BIS was extremely interesting and important for me. Here I met with bankers on an equal footing, whereas in one's own country the Governor of the central bank is always somewhat isolated. He is partly a government figure and partly a banker at one and the same time. The bankers always have in the back of their mind that behind him there is, after all, the Minister of Finance, and the Government is inclined to think that, deep down, he is a friend of the bankers. He therefore finds himself rather lonely. He doesn't have much opportunity to discuss problems on a basis of friendship and equality, except with his own colleagues. That opportunity presented itself in Basle, where I found myself among other Governors and Presidents of central banks and where I could also talk without restraint with the members of the Management.'

In Basel voelde hij zich een zeer gelukkig man. Hij vulde zijn dagen tot de rand met gesprekken en discussies naast en tussen de formele vergaderingen. Hij arriveerde voor de maandelijkse vergaderingen op vrijdag en ging terug met de nachttrein van maandag op dinsdag, zodat hij maandagavond nog een discussiediner met de directie van de bank kon hebben. Vooral in en door Basel heeft hij zijn internationale reputatie ontwikkeld. Zeker, ook in het Internationale Monetaire Fonds had hij spoedig gezag door zijn vaak indrukwekkende redevoeringen. Maar Basel was de werkelijke bakermat van zijn reputatie. Hij was destijds een van de betrekkelijk weinige geschoolde economen, die de centrale bankproblemen ook analytisch en theoretisch te lijf gingen. Hijzelf vertelde in dit verband een aardige anekdote. Toen hij in een discussie met een van zijn destijds befaamde collega's zei: 'Maar wij als economen onder elkaar...' zei de man geschrokken: 'I am not an economist, I am a banker'. In Basel kon men vrijuit spreken. Vooral het zondagavonddiner met zijn collega's, door hem ingesteld, was in dit opzicht befaamd. Daar werd de wereld monetair en financieel 'doorgenomen'. Daar werden reputaties gemaakt en gebroken. Zonder

pers, en zonder de hete adem van een minister van Financiën in de nek ging dat uitstekend. Wanneer men in het eerdergenoemde boek ook de andere interviews leest zal men ontdekken hoe vaak over Holtrops persoon en werk met respect en waardering wordt gesproken.

Zijn gezag op internationaal terrein bleek zeer duidelijk toen hem in 1958 werd gevraagd te getuigen voor de Radcliffecommissie, een zeer zwaar gezelschap, door de Engelse regering ingesteld om te adviseren over de werking van het monetaire systeem. Na een gedegen memorandum te hebben overgelegd werd hij mondeling door de commissie ondervraagd. Het verslag daarvan is een indrukwekkende getuigenis van zijn inzicht, zijn overtuigingskracht en zijn internationale gezag. Dit is te meer opvallend, omdat men in het Engelse monetaire establishment tot aan premier Thatcher eigenlijk het banking principle altijd trouw is gebleven. Aan het slot zegt de voorzitter: 'I think that brings us to the end of our questions, doctor Holtrop, with very great gratitude to you. Thank you very much for the great help you have given us.' Gegeven de diepgewortelde Engelse traditie van het understatement is dit wel de hoogste lof.⁹

In 1967 nam hij afscheid in Nederland en in Basel. In het jaarverslag van de Nederlandsche Bank over dat jaar schreef de nieuwbakken president het volgende:

'Voor de eerste maal sedert eenentwintig jaren is het verslag van de president niet meer het verslag van Dr. M.W. Holtrop. Het is mij een voorrecht het eerste verslag, dat niet meer onder zijn verantwoordelijkheid verschijnt, te openen met enkele aan de afgetreden president gewijde woorden. Bij zijn afscheid is van vele zijden op rijk geschakeerde wijze de betekenis van zijn persoon en zijn werk belicht. Het is derhalve niet nodig hier in herhalingen of bijzonderheden te treden...

Hij heeft onder zeer moeilijke omstandigheden zijn taak moeten aanvaarden. Een uitgeplunderd land moest worden herbouwd; een taak die in 1946 welhaast uitzichtloos leek, niet in de laatste plaats ten gevolge van de door de bezetter achtergelaten, volstreekte, financiële en monetaire chaos. Van het eerste jaar af heeft Dr. Holtrop zijn stempel op de naoorlogse financiële ontwikkeling gedrukt. Zijn woord was spoedig nationaal en internationaal gezaghebbend. Ik zie het als een van zijn grootste verdiensten, dat hij nieuw verworven inzichten met betrekking tot de macro-economische besturing van een volkshuishouding ook en vaak op verrassend originele wijze in het beleid van de centrale bank wist te verwerken. Dat was niet eenvoudig, vooral ook, omdat hiermede geheel nieuwe raakvlakken ontstonden met de Regering en het maatschappelijke leven, welke raakvlakken tevens niet altijd gemakkelijk te dragen verantwoordelijkheden met zich brachten. Ten aanzien van de Regering moest op basis van de Bankwet 1948 een evenwicht worden gevonden tussen de onafhankelijkheid van de Bank en de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de Regering voor het algemene financiële en monetaire beleid. De verhoudingen met het maatschappelijke leven impliceerden het betrokken worden in vaak uiterst controversiële vraagstukken, waarbij toch de positie van boven de partijen staande en van daaruit een gezaghebbend oordeel kunnende uitspreken moest worden op-

⁹ Memorandum of evidence submitted to and Minutes of evidence taken before the Radcliffe Committee, Her Majesty's Stationery Office, London 1960.

gebouwd en gehandhaafd. Wij weten allen, dat Dr. Holtrop ook hierin op voortreffelijke wijze is geslaagd.

De afgetreden president heeft met dit alles de taak van zijn opvolger gemakkelijk en tevens moeilijk gemaakt. Gemakkelijk, omdat bijna dagelijks kan worden geprofiteerd van de vaste lijnen die in de voorbije eenentwintig jaren werden getrokken. Moeilijk, omdat het welhaast onbegonnen werk lijkt, het in die periode door hem bereikte niveau blijvend te handhaven. Ik kan mijn voorganger niet beter eren dan door te verklaren, dat hij voor de directie van de Nederlandsche Bank in haar werk voortdurend het inspirerend voorbeeld zal zijn.'

Wanneer wij nu trachten te komen tot een samenvattende evaluatie van persoon en werk, kan ik aansluiten bij de indeling die ik eerder aangaf, te weten de theoreticus en de beleidsmaker, of zoals Kessler het uitdrukte, de leermeester en de heemeester. De puur analytische kant van zijn werk heeft tot op zekere hoogte het lot ondergaan van zovele economische theorieën uit het verleden. Het 'opgaan, blinken en verzingen' blijkt ook op het terrein van de theoretische economie veelvuldig op te gaan. Ik maak gebruik van een onderscheid dat Walther Eucken maakte, namelijk dat tussen de waarheid en de actualiteit van een theorie. Een logisch consistente theorie is waar, een theorie die relevant is voor de gegeven werkelijkheid is actueel. Een theorie die aan beide eisen voldoet kan men typeren als juist, dit is aanwendbaar. Beide aspecten zijn naar aanleiding van het monetaire model van de Nederlandsche Bank in discussie gekomen. Fase en Kessler hebben over beide vragen interessante opmerkingen gemaakt. Fase spreekt over het actualiteitsprobleem als hij zegt: theorieën verdwijnen dikwijls niet vanwege wat hij noemt refutation or falsification, maar omdat de te beantwoorden vragen veranderen. Dan raakt de betreffende theorie verouderd, zij wordt geschiedenis. Het Nederlandse monetarisme als belichaamd in het monetaire model van de De Nederlandsche Bank lijkt daarvan een voorbeeld te zijn. Kessler heeft in een fraai artikel getiteld 'Van monetair conditiemodel tot monetair causaal submodel' een heldere analyse van het logische karakter van Holtrop's monetaire theorie gegeven.¹⁰

Het oorspronkelijke model was volgens Kessler in wezen een monetair conditiemodel. Hij distantieert zich echter voorzichtig van de opvatting, dat dit ook een algemeen causaal model zou kunnen zijn, dienstbaar aan het toetsen van de effectiviteit van het monetaire beleid. Maar dan constateert Kessler dat bij Holtrop toch die laatste opvatting aanwezig is geweest. Hij zegt dit in een van de noten bij zijn artikel: 'Het is... merkwaardig dat Holtrop in 1972 een poging heeft ondernomen het monetaire model te gebruiken als ware het een algemeen causaal model voor het toetsen van de effectiviteit van het monetaire beleid'. Maar Kessler voegt er wel iets aan toe. Weliswaar niet als algemeen causaal model, maar als monetair causaal submodel, blijken de wezenlijke kenmerken van Holtrops gedachtengang waardevol als deel van een geïntegreerd model, waarin reële en monetaire factoren beide hun plaats hebben. Daar kan ook volledige aandacht worden gegeven aan elementen, die in Holtrops analyse onbelicht moesten blijven. Ook Fase wijst hierop: 'A striking fea-

¹⁰ M.M.G. Fase, *Dutch monetarism in retrospect*. Paper presented to the 14th annual meeting of the Harvard history of Economics Society, De Nederlandsche Bank, onderzoeksrapport nr. 8704, 1987, pagina 13.

ture of the Holtrop model is its notable lack of behavioural relationships and its absence of feed-back between the monetary and the real sectors of the economy'. Anders gezegd, het transmissiemechanisme van de geldsfeer naar de reële sfeer blijft in de schemer.¹¹ Kessler vat een en ander ten slotte als volgt samen: 'Een verstandig gebruik van een geïntegreerd causaal model en vooral ook een voortdurende toetsing en heroverweging van de in dit model geïncorporeerde relaties zullen de kennis van de monetaire samenhangen zeker kunnen doen toenemen en dus ook kunnen bijdragen tot een betere fundering van het monetaire conditiebeleid. Dat een dergelijk beleid, in een wereld waarin hoe dan ook het inzicht in de complexe economische werkelijkheid beperkt blijft, niet kan worden gemist kan aan geen twijfel onderhevig zijn.'

Van Straaten heeft in zijn proefschrift over deze materie een pregnante formulering gegeven van het hiervoor aangeduide probleem. Holtrop's poging in zijn bijdrage voor onze Akademie zijn model ook statistisch te verifiëren moest falen vanwege de aard van het model, zoals dit door Kessler werd uiteengezet. Deze poging was – aldus Van Straaten – 'een brug te ver'. Draagwijdte en beperking van Holtrop's monetaire analyse zijn hiermee aangegeven.¹²

Ten slotte de man en zijn tijd. Holtrop en de periode 1946–1967 zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. De rampen van de jaren dertig en de catastrofe van de tweede wereldoorlog lieten Nederland achter, ontredderd, uitgeput, straatarm. In die situatie moest vrijwel alles hersteld en zeer veel vernieuwd worden. De politieke en maatschappelijke consensus in Nederland, waaraan in het bijzonder de naam van Dr. Drees verbonden zal blijven, was de grondslag voor wat men wel genoemd heeft het Nederlandse na-oorlogse mirakel. Daarin heeft Marius Holtrop geheel gepast als de man aan het roer van de De Nederlandsche Bank. Men spreekt terzake ook wel van het harmoniemodel met de bijbehorende institutionele opzet. Ik denk aan lichamen als de Sociaal Economische Raad en de Bankraad. Ook daar liet hij zijn stem horen. De grote beleidsprogramma's van 1950/51 (de consumptiebeperking) en 1956/57 (de bestedingsbeperking), werden in die lichamen grondig voorbereid voordat regering en parlement met beslissingen kwamen. Dikwijls werden partijpolitieke tegenstellingen doorbroken met kracht van argumenten. Daar kon een indringende analyse grote invloed uitoefenen. Daarin was hij sterk en daarom paste hij precies in die periode. In dit verband moet ook de Raad voor economische aangelegenheden, een onderaad van de ministerraad, worden genoemd. Daar heb ik hem in de periode 1952 – 1963 meegemaakt. 'Gezaghebbend' is de enig juiste typering voor zijn optreden aldaar. In de jaren zestig en daarna is, zoals men weet, in de ongestoorde functionering van het harmoniemodel verandering gekomen en hij heeft dat – zoals hij mij één en ander maal heeft gezegd – niet met vreugde ervaren.

Zijn scherpe intellect, zijn sterke persoonlijkheid en de kracht van zijn helder en dwingend formuleren, hebben hem tot een van de grote presidenten van de Neder-

¹¹ G.A. Kessler, *Van monetair conditiemodel tot monetair causaal submodel in Economie als spel*, Leiden 1986, pagina 141, noot 5, pagina 142.

¹² A.J. van Straaten, *Veertig jaar monetaire en financiële analyse door de De Nederlandsche Bank 1947–1986*, Amsterdam 1989, pagina 40.

landsche Bank gemaakt, die met figuren als Mees en Pierson in één adem kan worden genoemd. Economische theorieën zijn werktuigen; instrumenten die moeten passen bij het te verrichten karwei. Holtrop was in die na-oorlogse periode zijn eigen meester-instrumentmaker, die wist hoe hij ze moest hanteren in de tijd waarin hij leefde en voor de problemen die hij ontmoette.¹³

Ik eindig met enkele zeer persoonlijke opmerkingen. Ik maak ze met schroom, maar ik voel mij ertoe gerechtigd omdat ik hem zo goed heb gekend, en niet, juist niet, alleen zakelijk.

Hij was stellig een perfectionist, bijna nooit tevreden over de mensen om hem heen en daarom vaak moeilijk, weerbarstig en hard in zijn oordeel. Dat kan pijn doen. Maar het is aanvaardbaar omdat hij ook voor zichzelf zeer veeleisend was, alles onderwerpend aan wat hij zag als zijn taak en zijn roeping. Soms heb ik wel eens het gevoel gehad dat hij teveel van zijn gaven en krachten in zijn werk investeerde. Andere kanten van zijn persoon, andere gaven en talenten zijn daardoor misschien wel eens in de verdrukking geraakt. Maar deze balans moet ieder mens voor zichzelf opmaken. Ik voeg daar nog iets aan toe. Zeer vaak komen wij in zijn redevoeringen en geschriften uitdrukkingen tegen als: zonder twijfel, het lijdt geen enkele twijfel, het staat volstrekt vast, met zekerheid kan worden gesteld.

Hij is een van diegenen, dikwijls de zeer begaafden, die zekerheid naar buiten tonen en nodig hebben als tegenwicht voor onzekerheden van binnen. Dat is goed, omdat het menselijk is.

Hij behoort met Drees en Lieftinck tot de voornaamste architecten van het miraculeuze Nederlandse na-oorlogse herstel. Het vaderland is hem daarvoor grote dank verschuldigd.

¹³ Voor een meer algemene kennisname van Holtrops denkbeelden zij verwezen naar twee publikaties: M.W. Holtrop, *Money in an open economy. Selected papers on monetary policy, monetary analysis and central banking*, Leiden 1972. M.W. Holtrop, *Analyse en beleid, eenentwintig jaarverslagen van de De Nederlandsche Bank N.V. 1964-1966*, De Nederlandsche Bank, Amsterdam.